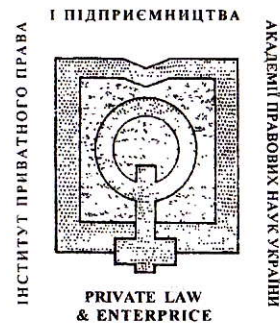

Академія правових наук України
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємства
Юридичний інститут Прикарпатського університету ім. В.Сте

КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО В УКРАЇНІ: становлення та розвиток

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

За матеріалами міжрегіональної науково-практичної конференції

м. Івано-Франківськ, 26-27 вересня 2003 року

Київ • 2004

Уд. № 42 (4) (082)
 67.9(4) Р) 400я43
 www.docu-track.com

Редакційна колегія:

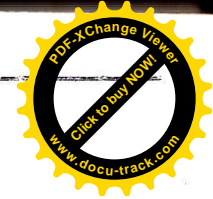
- член-кор. АПрН України, к.ю.н. О.Д. Крупчан (голова),
- к.ю.н. В.Д. Басай,
- академік АПрН України, д.ю.н. В.В. Луць,
- академік АПрН України, д.ю.н. М.В. Костицький,
- к.ю.н. М.К. Галянтич (заст. голови),
- к.ю.н. В.М. Махінчук,
- академік АПрН України, д.ю.н. Н.С. Кузнцова,
- академік АПрН України, д.ю.н. О.А. Підпригора,
- академік АПрН України, д.ю.н. М.Й. Штефан,
- член-кор. АПрН України, д.ю.н. А.С. Довгерг,
- член-кор. АПрН України, к.ю.н. В.В. Комаров,
- член-кор. АПрН України, д.ю.н. Н.М. Мироненко,
- член-кор. АПрН України, д.ю.н. П.М. Рабинович,
- член-кор. АПрН України, к.ю.н. М.М. Сібільов,
- д.ю.н. І.В. Спасибо-Фатєєва,
- д.ю.н. Є.О. Харитонов,
- академік Академії наук вищої школи України, д.ю.н. О. В. Дзера,
- д.ю.н. В. С. Щербина

Корпоративне право в Україні: становлення та розвиток. Зб. наук. праць (За матеріалами міжрегіональної наук.-прак. конф., м. Івано-Франківськ, 26-27 вересня 2003 р.) /Редкол.: О.Д. Крупчан (голова), В.Д. Басай, В.В. Луць та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2004. – 428 с.

З огляду на вступ у дію нових Цивільного та Господарського кодексів України подаються матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 26-27 вересня 2003 р.), в яких розкриваються загальнотеоретичні та практичні проблеми у галузі корпоративного права, зокрема його приватно-правові та публічні правосклади, їх вплив на правове регулювання діяльності господарюючих суб'єктів і на реформування економіки Української держави в цілому.

Збірник розрахований на фахівців органів державного управління, науковців, викладачів, студентів вузів та підприємців.

Друкується за рішенням Вченої ради Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПрН України (протокол №2 від 18 лютого 2004 р.)

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО 10

Розділ I

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Крупчан О.Д. Публічні і приватні засади у сфері корпоративних правовідносин 12

Луць В.В. Регулювання корпоративних відносин за новим Цивільним і Господарським кодексами України 23

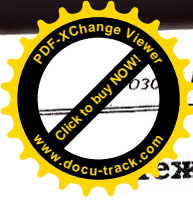
Спасибо-Фатєєва І.В. Загальнотеоретичні засади та практичні аспекти корпоративного управління в світлі реформування законодавства України 28

Харитонов Є.О. Місце корпоративних норм у системі форм (джерел) права 32

Харитонova О.І. Загальнотеоретичні проблеми виникнення корпоративних правовідносин 36

Васильєва В.А. Корпоративне право як об'єкт цивільних правовідносин 40

Зеліско А.В. Межі здійснення корпоративних прав 46

Межі здійснення корпоративних прав

Зеліско А.В.,

магістрантка Юридичного інституту
Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника

“Право є перш за все безпосередня наявність буття...”
Гегель

Право – це явище, без якого важко уявити сучасне суспільство. Воно являє собою міру можливої та зобов’язаної поведінки суб’єкта права, яка є регулятором суспільних відносин. Вирізняють два аспекти розуміння права, що полягають в його суб’єктивному та об’єктивному значенні. Об’єктивне право є системою загальнообов’язкових норм, критерієм правомірності чи неправомірності поведінки особи. А суб’єктивне право – це вид і міра можливої поведінки суб’єкта, що підлягає забезпеченню та охороні з боку держави [1].

Розглянемо деякі аспекти обмеження суб’єктивного права. С.С. Алексеев визначає суб’єктивне право як юридичну свободу поведінки і розуміє його як феномен, похідний, або, у всякому випадку, залежний від об’єктивного права [2]. Він зауважує, що суб’єктивне право – це не основа юридичного регулювання, не джерело юридичної енергії, а результат її перетворення в життя, наслідок конкретизованого втілення нормативних приписів у вигляді точно визначеної юридичної свободи, її міри для певної особи. Саме на суб’єктивних правах, вважає С.С. Алексеев, “замикається” закономірний для права ланцюг залежностей, що ідуть від об’єктивних потреб економічної бази суспільства. І саме це й визначає місце і роль суб’єктивних прав у правовій системі.

Суб’єктивне право є важливою складовою частиною відносин у сфері цивільного права. Воно є невід’ємною ознакою суб’єкта цих правовідносин, тому що реалізація суб’єктивного права є його основною метою. Суб’єктивне цивільне право не

може бути абстрактним, воно повинно належати конкретній особі. Також слід розрізняти зміст суб’єктивного цивільного права і його здійснення. Різниця між цими поняттями полягає в тому, що зміст суб’єктивного цивільного права містить у собі лише можливі дії уповноваженої особи, тоді як здійснення права – це вчинення реальних, конкретних дій, які перетворюють цю можливість у реальність. Поняття здійснення цивільних прав врегульовано статтею 12 нового Цивільного кодексу України. Згідно з положеннями цієї статті, особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд.

У науковій юридичній літературі переважає визначення змісту суб’єктивного цивільного права як сполучення трьох можливостей: визначеної поведінки правомочної особи; вимог вчинення визначених дій з боку інших зобов’язаних осіб; звернення в разі потреби до примусової сили державного апарату [3]. Уповноважена особа реалізує своє суб’єктивне цивільне право за принципом: дозволено все, що не заборонено законом. Отже, особа має можливість задовольнити своє право шляхом дії чи бездіяльності, проте така поведінка не повинна суперечити закону.

Суб’єктивне корпоративне право є особливим інститутом, який має окреслений предмет регулювання. Воно розуміється як певна конкретна правомочність, яка належить тому чи іншому учаснику відносин, що регулюють діяльність підприємств корпоративного типу (господарських товариств, виробничих кооперативів). Суб’єктивне корпоративне право може розглядатися як:

право осіб вступати в об’єднання, створюючи тим самим новий суб’єкт права;

право особи, що впливає з її членства чи участі в тій чи іншій корпорації.

Як правило, учасники підприємств корпоративного типу володіють цілою сукупністю майнових та особистих немайнових прав, що називаються корпоративними [4].

Реалізація суб’єктивного корпоративного права не повинна суперечити закону. Закон встановлює межі здійснення суб’єк-

корпоративного права. Такі межі визначенні в нормативно-правових актах України. Наприклад, Конституція України встановлює, що здійснення суб'єктивних прав особою не повинно порушувати прав та свобод інших осіб [5].

У процесі здійснення права до особи пред'являються певні вимоги щодо дотримання законів, правил суспільного життя, моральних принципів.

Не допускаються дії осіб, що вчиняються виключно з наміром заподіяти шкоду іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Також не допускається використання цивільних прав з метою обмеження конкуренції, а також зловживання домінуючим становищем на ринку. Порушення таких вимог є підставою для відмови в реалізації суб'єктивного права. Всі ці положення визначені статтею 13 нового Цивільного кодексу України.

Слід зауважити, що поняття меж здійснення суб'єктивних цивільних прав та обмеження суб'єктивних прав не є тотожними. Розходження між ними полягає в тому, що перше означає певні рамки, встановлені законом при здійсненні суб'єктивних прав, а друге – звуження обсягу прав і свобод особи, які вона може реалізувати.

Отже, особа вступає у правовідносини для того, щоб задовольнити якусь конкретну потребу, використовуючи будь-які правомірні шляхи і засоби. Тим самим вона сама погоджується на обмеження при здійсненні своїх прав.

Обмеження суб'єктивного корпоративного права особи виникає вже при її добровільному вступі у підприємство корпоративного типу. Вона, як окремий учасник господарського товариства чи виробничого кооперативу, в багатьох випадках зобов'язана підкоритися рішенням більшості, реалізація її прав багато в чому залежить від належної поведінки підприємства в особі його органів і посадових осіб.

Реалізувати свої майнові права, наприклад, право на дивіденди, особа може лише за наявності у підприємства прибутку. Що-

до реалізації учасниками своїх майнових прав існують й інші обмеження. Наприклад, право учасника товариства є обмежене внаслідок обмеження прав самого акціонерного товариства щодо виплати дивідендів. Такі рамки встановлені для забезпечення охорони інтересів кредиторів та власників привілейованих акцій.

Закон України "Про цінні папери та фондову біржу" визначає дивіденди – як виплати за підсумками року за рахунок прибутку, що залишається у розпорядженні товариства після сплати встановлених законодавством податків, та інших платежів у бюджет і процентів за банківський кредит [6]. З цього визначення випливає висновок, що Закон обмежує суму, з якої виплачуються дивіденди. Ці рамки встановлені для забезпечення інтересів держави і суспільства, які відображаються у внесенні підприємством певних грошових сум у державний бюджет у вигляді платежів і податків.

Дивіденди виплачуються учасникам у порядку, що відповідає установчим документам товариства, один раз на рік. Виплата інших, крім річних, дивідендів забороняється, тому що закон чітко вказує, що "дивіденди по секціях виплачуються один раз на рік за підсумками календарного року". До того ж виплата дивідендів відбувається за рішенням загальних зборів, тобто волевиявлення окремого учасника значення не має. В більшості випадків окрема особа залежить від колективу.

А Закон України "Про господарські товариства" обмежує коло осіб, що мають право на дивіденди [7]. Таке право належить особам, що є учасниками товариства на початок строку виплати дивідендів.

Право на дивіденди учасників акціонерних товариств залежить, у певній мірі, і від того, якого виду акціями володіє особа. Наприклад, володіння привілейованими акціями означає, що власник такого цінного паперу має отримати певну суму дивідендів перед тим, як їх отримують власники звичайних акцій. Компанія повинна отримати прибуток, і лише тоді рада директорів оголо-

до виконання інших зобов'язань.

Якщо особа є учасником товариства з обмеженою відповідальністю чи товариства з додатковою відповідальністю, то вона має право на участь у розподілі прибутку. Дане право обмежується фактом наявності чи відсутності такого прибутку в товаристві. Сам розмір прибутку учасника даних товариств визначається в межах його частки в статутному капіталі. Такі розміри часток учасників повинні бути чітко визначені в установчому договорі.

Заслугують на увагу межі здійснення права на прибуток учасників повних і командитних товариств.

У повному товаристві кожен учасник бере участь у прибутках підприємства пропорційно своєму внеску. Проте бувають винятки з цього правила. Зокрема, якщо особиста участь когонебудь з учасників у порівнянні з іншими є явно більшою, то він може відповідно винагороджуватися; або ж в установчому договорі може бути відображено його більше право на прибуток. Отже, особиста участь учасника повного товариства може визначати межі здійснення його права на прибуток [8].

Учасники командитних товариств мають право одержувати частину прибутку відповідно до їх часток у статутному капіталі. Слід зауважити, що закон не встановлює меж здійснення даного права. Проте учасники повинні врегулювати такі межі в установчому договорі товариства.

Певні рамки встановлюються законом і при здійсненні особистих немайнових прав, наприклад, щодо права брати участь в управлінні діяльністю підприємства. В акціонерних товариствах право на участь належить власникам простих акцій. В цих товариствах саме вид акцій, якими володіє особа, визначає обсяг її повноважень.

До того ж акціонери можуть реалізувати дане право лише через органи товариства, до складу яких вони входять, і лише в межах компетенції цих органів, передбаченої законодавством і ста-

тутніми документами товариства. Отже, управління підприємств корпоративного типу здійснюють не безпосередньо, а опосередковано [9].

Хоча власники привілейованих акцій і позбавлені права на участь в управлінні товариством, але вони не позбавлені права бути обраними до органів управління товариством. Адже на посаді голови або члена правління акціонерного товариства особа здійснює управління товариством не на підставі наданого акцією права, а на підставі покладених на таку особу посадових обов'язків.

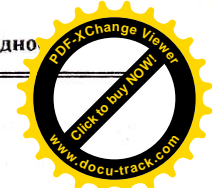
Кількість і клас належних акціонерів акцій не впливають на належне йому право участі у земельних зборах товариства, проте закон встановлює певні вимоги щодо реалізації цього права. Наприклад, власник іменних акцій має право на участь у загальних зборах акціонерів за умови внесення його до реєстру власників іменних цінних паперів.

На відміну від об'єднань капіталів, у повних і командитних товариствах рішення приймається учасниками і зборами учасників тому, що в них не створюються спеціальні органи управління.

Ведення справ за загальною згодою всіх учасників. Таке визначення є дещо неоднозначним. Тому в новому Цивільному кодексі України пропонується чітка диспозитивна норма: "управління діяльністю товариства здійснюється за загальною згодою всіх учасників. Установчим договором товариства можуть бути передбачені випадки, коли рішення приймається більшістю голосів учасників".

А в командитних товариствах здійснення даного права залежить від виду відповідальності, яку несуть учасники цих товариств. У цьому випадку право на управління мають лише учасники з повною відповідальністю, хоча й вкладники можуть повністю бути відсторонені від функцій управління товариством.

Отже, особа, вступаючи у відносини, що регулюють діяльність підприємств корпоративного типу, погоджується на обмеження при здійсненні свої суб'єктивних прав і дотримується цих

Обмеження упродовж участі в корпоративних відносинах, аж до виходу з них.

Завдяки встановленню певних меж закон має можливість забезпечувати і гарантувати здійснення суб'єктивних корпоративних прав, наданих особі. І саме в цих межах закон здійснює таку охорону прав.

У сучасному законодавстві України спостерігається негативна тенденція до надмірного обмеження здійснення прав, до так званої "зарегульованості" здійснення суб'єктивного права. Держава повинна забезпечити гармонійне поєднання наданих особам прав і встановлених законом обмежень щодо реалізації прав. Саме раціональне поєднання цих двох явищ забезпечать законність і демократичність у здійсненні прав особи. При реалізації суб'єктивних корпоративних прав система обмежень особи і її обов'язків повинна кореспондуватися з обов'язками держави і можливостями особи.

ПОСИЛАННЯ НА ЛІТЕРАТУРУ:

1. Олійник А.Ю., Гусарев С.Д. Теорія держави і права: Навчальний посібник. –К.: "Юрінком Інтер", 2001.
2. Алексеев С.С. Общая теория права. – Т.1. – М.: Юрид. лит., 1981.
3. Цивільне право України: Підручник у двох книгах: Книга перша. За редакцією О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: "Юрінком Інтер", 2002.
4. Кібенко О.Р. Корпоративное право. – Харьков: Эспада, 1999.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р.
6. Закон України "Про цінні папери і фондову біржу" // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №38. – Ст.508.
7. Закон України "Про господарські товариства" // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №49. – Ст.682.
8. Кучеренко І. Повні і командитні товариства // Право України. – №7. – 2001. – С.36-39.
9. Капаніна Т.В. Корпоративное право. – М.: "Норма Инфра", 1999. – С.229-237.

Поняття охорони та захисту корпоративних прав

Кашина О.В.,

науковий співробітник Лабораторії корпоративного права, здобувач НДІ приватного права і підприємництва АПрН України

Розвиток корпоративних відносин в Україні на сьогоднішній день зумовив виникнення проблеми захисту своїх прав учасниками господарського товариства. Учасники товариства, передавши йому певне майно, власниками якого вони були, взамін отримали можливість в тій чи іншій формі керувати справами створеного ними товариства, а також брати участь у майнових результатах його діяльності. Однак, здійснення прав учасників товариства, зазвичай, завжди поставлені в залежність від дій органів управління. Особистих інструментів для досягнення цього в учасників не має, тому їх права порушуються, в першу чергу, діями органів управління. Саме вони здійснюють безпосереднє керівництво компанією, що і надає потенційну можливість обмеження прав її власників.

Корпоративне право є складовою частиною цивільного права, якою регулюються правовий статус, порядок утворення і діяльності акціонерних та інших господарських товариств і організацій (корпорацій) [1]. Тобто норми корпоративного права, які стосуються цивілістичних аспектів корпоративних відносин (наприклад, договір учасників корпоративних відносин), тотожні нормам цивільного законодавства. Згідно з цим, питання поняття "охорони" і "захисту" в корпоративному праві можуть розглядатися у контексті цивільного права. В свою чергу, теорія цивільного права розглядає право на захист як необхідний компонент будь-якого суб'єктивного цивільного права. Виходячи з цього, видно, що тільки можливість захисту робить право реальним і здійсненим. Деякі автори захист трактують як більш широке ро-